

ISSN 1392-4095

ACTA HISTORICA
UNIVERSITATIS KLAIPEDENSIS

X

**KULTŪRINIAI SAITAI
ABIPUS NEMUNO:
MAŽOSIOS LIETUVOS REIKŠMĖ
DIDŽIAJAI LIETUVAI
SPAUDOS DRAUDIMO METAIS
(1864 – 1904)**

KLAIPĖDOS UNIVERSITETO
BALTIJOS REGIONO ISTORIJOS IR ARCHEOLOGIJOS INSTITUTAS
2004

Vadovaujantis Klaipėdos universiteto Senato 2003 m. gegužės 23 d. nutarimu Nr. 102 „Dėl universitetinių institutų steigimo“, KU Rektoriaus 2003 m. birželio 23 d. įsakymu Nr. 161 2003 m. liepos 1 d. įteisintas Baltijos regiono istorijos ir archeologijos institutas (vietoj Socialinių mokslų fakulteto Vakarų Lietuvos ir Prūsijos istorijos centro) ir Klaipėdos universiteto Senato 2004 m. vasario 27 d. nutarimu Nr. 11–29 patvirtinti šio Instituto įstatai

Redakcijos kolegija:

prof. habil. dr. Vladas Žulkus (KU) – pirmininkas
dr. Silva Pocyte (KU)
doc. dr. Vygantas Vareikis (KU)
habil. dr. Alvydas Nikžentaitis (Lietuvos istorijos institutas)
dr. Vacys Vaivada (KU)
doc. dr. Ruth Leiserowitz (Humboldto universitetas, Berlynas, Vokietija)
doc. dr. Saulius Kaubrys (VU)

Sudarytojai:

dr. Silva Pocyte
prof. dr. Rimantas Sliužinskas

Knygos leidimą rėmė Valstybinis mokslo ir studijų fondas

© Klaipėdos universitetas, 2004

ISSN 1392-4095

Klaipėdos universiteto leidykla

Acta Historica Universitatis Klaipedensis X
Kultūriniai saitai abipus Nemuno: Mažosios Lietuvos reikšmė Didžiajai Lietuvai spaudos draudimo metais (1864 – 1904)

Klaipėda, 2004

Redaktorė Roma Nikžentaitienė
Maketavo Danguolė Stepukonienė

SL 1335. 2004 12 10. Apimtis 17,5 sąl. sp. l.
Klaipėdos universiteto leidykla, Herkaus Manto g. 84, LT-92294 Klaipėda
Tel. (8-46) 398 891, el. paštas: leidykla@ku.lt
Dauginta Klaipėdos universiteto leidykloje, Herkaus Manto g. 84, LT-92294 Klaipėda

Turinys

Pratarmė	5
Ingė Lukšaitė. Didžiosios Lietuvos ir Prūsų Lietuvos kontaktai XVI a. pabaigoje – XVII a.	6
Žavinta Sidabraitė. Lietuvininkų tautinio identiteto problema Christiano Gottliebo Mielcke's darbuose	20
Nijolė Strakauskaitė. Rytų Prūsijos intelektualinė terpė XIX amžiuje	29
Ruth Leiserowitz. „Naujas pasaulis“. Modernizacijos pasekmės Rytų Prūsijoje	36
Roma Bončkutė. Simono Daukanto istoriografijos „Pasakojimas apie veikalus lietuvių tautos senovėje“ spausdinimo Prūsijoje istorija	40
Arūnas Baublys. Reformatų Bažnyčios Sinodo politika spaudos draudimo metais	48
Rimantas Sliužinskas. Lietuvių tautosakos ir etninės muzikos publikacijos spaudos draudimo metais (1864–1904).....	62
Ruth Leiserowitz. Schmuggel als Lebensform an der Grenze. Einblicke in Grenzwelten des 19. Jahrhunderts	70
Darius Barasa. Hugo Scheu – paribio kultūros žmogus	78
Sigita Barniškienė. Rytų Prūsijos gyventojų tautinio tapatumo problema Ullos Lachauer žurnalistiniuose portretuose	87
Dokumentų publikacijos	94
Julius Žukas. Endriaus Borcherto „Pro memoria“ apie Lietuvos politikos Klaipėdos krašte nesėkmių priežastis ir būdus padėčiai ištaisyti.....	94
Recenzijos ir anotacijos	133
Nijolė Strakauskaitė. Albertas Juška. <i>Mažosios Lietuvos mokykla</i> . Klaipėda: KU leidykla, 2003. 845 psl.	133
Rimantas Sliužinskas. Ar Kuršmarių žvejams rūpėjo dainos? (Rimantas Balsys. <i>Mažosios Lietuvos žvejų dainos. Sandaros, turinio ir poetikos ypatumai</i> . Klaipėda, 2003. 239 psl.)	135
Hektoras Vītkus. Seminaro „1944 m. pab.–1945 m. įvykių Rytprūsijoje istorinis vertinimas“ anotacija	137
Autoriai	140

PRA T A R M Ė

Minint lietuviškos spaudos lotyniškais rašmenimis draudimo panaikinimo 100-metį, Lietuvos Respublikos Seimas 2004 metus paskelbė Kalbos ir knygos metais. Taip buvo siekta įprasminti ir akcentuoti 40 metų (1864–1904) trukusią Didžiosios Lietuvos lietuvių, nuo XVIII a. pabaigos iki Pirmojo pasaulinio karo pradžios priklausiusių Rusijos imperijai, kovą už savo gimtosios kalbos žodį.

Išsaugoti savąjį raštą ir žodį lietuvių tautai padėjo aktyvi inteligentijos veikla, knygnešių ryžtas platinti lietuviškus spaudinius Lietuvoje. Tuo laikotarpiu dauguma Didžiąjai Lietuvai skirtos literatūros buvo išspausdinta Mažojoje Lietuvoje. Mažosios ir Didžiosios Lietuvos lietuvių ryšiai tapo vienu iš veiksnių, nulėmusių carinės Rusijos pralaimėjimą prieš lietuvių tautą.

Lietuvių abipus Nemuno ryšiai šiuo 40 metų laikotarpiu nebuvo atsitiktiniai ir fragmentiški. Jie permanentiškai vyko ir yra fiksuojami nuo XVI a., daugiausia kultūriniu lygmeniu. Pristatomas *Acta Historica Universitatis Klaipedensis* X tomas *Kultūriniai saitai abipus Nemuno: Mažosios Lietuvos reikšmė Didžiąjai Lietuvai spaudos draudimo metais (1864 – 1904)* yra mokslinių straipsnių rinkinys, skirtas Mažosios ir Didžiosios Lietuvos lietuvių ryšių problematikai tyrinėti. Straipsniuose pateikiamas platus lietuvių abipus Nemuno bendravimo spektras: pavieniai kontaktai XVI a. pab.–XVII a. (I. Lukšaitė); XVIII a. lietuvininkų tautinio tapatumo samprata (Ž. Sidabraitė); įvairialypė santykių išraiška XIX a.: knygų spausdinimo istorijos (R. Bončkutė, R. Sliužinskas), švietimo ir intelektualinė (N. Strakauskaitė), reformatų bažnyčios (A. Baublys) aplinka; Mažosios ir Didžiosios Lietuvos lietuvių bendravimui įtaką darė ypač sparti visuomenės modernizacija Rytų Prūsijoje (R. Leiserowitz), taip pat pasienio regione išsiplėtojęs kontrabandos reiškinys (R. Leiserowitz). XX a. vaizdiniai perteikiami H. Scheu veiklos (D. Barasa), buvusių Rytų Prūsijos gyventojų, po Antrojo pasaulinio karo likusių Klaipėdos krašte ar emigravusių į Vakarų, portretinių apybraižų pavyzdžiu (S. Barniškienė).

Rinkinyje pateikiama dokumento publikacija *Endriaus Borcherto PRO MEMORIA* (parengė J. Žukas) atskleidžia itin jautrią didlietuvių ir klaipėdiškių/lietuvininkų santykių problemą Klaipėdos krašto metais (1923 – 1939), kada kultūrinis bendravimo pradai buvo nulemtas politinių ambicijų. Dokumentas yra publikuojamas pirmą kartą.

Leidinio rengėjai tikisi, kad šis Klaipėdos universiteto Baltijos regiono istorijos ir archeologijos instituto parengtas mokslinių straipsnių rinkinys deramai papildys Mažosios Lietuvos istoriografiją. Jis suteiks galimybę visiems, besidomintiems šio krašto istorija, išsamiau susipažinti su lietuvių abipus Nemuno istorinių ir kultūrinių ryšių, ypač XIX a., svarba.

2004 m. gruodis

sudarytojai:
dr. Silva Pocytė,
prof. dr. Rimantas Sliužinskas